

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 8 Sayı: 39 Volume: 8 Issue: 39

Ağustos 2015 August 2015

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

II. GIYASEDDİN KEYHÜSREV DÖNEMİNDE TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ İLE EYYÜBİLER ARASINDAKİ İLİŞKİLER* THE RELATIONSHIP OF TURKEY SELJUK STATE WITH AYYUBIDS IN THE PERIOD OF GIYASEDDİN KEYHUSREV II

Yasemin AKTAŞ**

Öz

Türkiye Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev ile Eyyübî melikleri arasındaki ilk görüşmeler, onun tahta çıkışıyla birlikte gerçekleştirildi ve dostluk anlaşması yapıldı. Ardından iki devlet arasındaki ilişkilerin dostane bir şekilde yürütülebilmesi amacıyla Eyyübî melikesi ile evlilik yapılarak akrabalık tesis edildi. Ayrıca Selçuklu sultanı, zaman zaman Eyyübî melikleri arasındaki ihtilafa taraf olarak yer almasına rağmen Türkmen ve Harezmi saldırıları karşısında da onlara yardım etti. Aynı şekilde kendisi de ihtiyaç duyduğunda Meyyafarikin muhasarasında görüldüğü üzere Eyyübî meliklerinden yardım talebinde bulundu. İki devlet arasındaki ilişkilerin dostane bir şekilde sürdürüldüğü dönemler olsa da bu ilişkiler, mevcut şartlara ve devletlerin menfaatlerine göre değişiklik gösterebilmekteydi. 1243 yılında yaşanan Köseadağ yenilgisi ise Selçuklu Devleti ile Eyyübîler arasındaki ilişkilerin sonu oldu.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Selçuklu Devleti, II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Eyyübîler, Diplomasi.

Abstract

The first meetings between Turkey Seljuk State Sultan Gıyaseddin Keyhusrev II and Ayyubid kings were hold as soon as he came to the throne and an agreement of amity was made. Next, a kinship was established by making a marriage to Ayyubid queen on the purpose of maintaining an affable relationship between two states. Besides, Seljuk State helped the Ayyubid kings in the face of Turkmen and Khwarezm attacks although he sometimes took opposite side with them in the dispute between Ayyubid kings. Similarly, he requested for help from Ayyubid kings when necessary as in the case of the Meyyafarikin siege. Though there were periods in which the relations between the two states maintained, it could show an alteration depending on the existing conditions and states interests. The defeat of Köseadağ in 1243 became the end of the relationship between Seljuk State and Ayyubids.

Keywords : Turkey Seljuk State, Gıyaseddin Keyhusrev II, Ayyubids, Diplomacy.

Giriş

Siyasî bir güç olarak ortaya çıkan devletler, dış politikada var olup etkin bir şekilde yer alabilmek için diplomatik girişimlerde bulunmuşlardır. Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşunu tamamlaması ve siyasî bir güç olarak ortaya çıkmasından sonra siyasî arenada yer alıp varlıklarını korumak isteyen Selçuklu sultanları, devletin devamı, Anadolu'nun Türkleşmesi ve siyasî birliğin sağlanması için büyük çaba sarf etti. Selçuklu sultanları bu amaçları doğrultusunda komşu devletlerle temas halinde olup siyasî, askerî, ticarî ve içtimaî gerekçelerle birçok diplomatik girişimde bulundular. Diplomatîk girişimlerle gerçekleştirilen görüşmelerde içinde bulunulan şartlar ve menfaatler, devletler arasındaki ilişkilerin boyutunu belirledi ve tarafların birbirine karşı tutumlarını etkileyerek ilişkilerin bazen dostluk bazen de düşmanlık içerisinde yürütülmesine sebep oldu.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin yoğun olarak ilişki içerisinde olduğu devletlere verilebilecek en iyi örneklerden birisi de Musul Atabeyliği'nin (Zengiler'in)¹ devamı olan Eyyübîlerdir. Adını kurucusu Salâhaddin Yusuf b. Eyyüb'un babası Necmeddin Eyyüb b. Şâdi'den alan Eyyübîler, Mısır merkezli olmak üzere Şam, el-Cezire,² Diyarbekir/Amid ve Kuzey Irak'ta geniş bir alanda emirliklere ayrılarak hüküm sürmüş Müslüman bir Türk devleti idi.³

*Bu makale, "Türkiye Selçuklu Devleti'nin Diplomasi Tarihi" başlıklı Doktora Tezi'nden üretilmiştir.

** Dr. e-mail: yasemincl@gmail.com

¹ Coşkun Alptekin (1992). "Musul Atabeyliği (Zengiler)", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, C. 7, İstanbul: Çağ Yayınları, s. 532-578; Coşkun Alptekin (1978). *The Reign Of Zangi (521-541/1127-1146)*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

² El-cezire, Fırat ve Dicle nehirleri arasında kalan toprakların kuzeyini ifade etmektedir. Adnan Çevik, el-Cezire'nin sınırlarının, batıda Suriye, kuzey ve kuzey batıda Suğuru'l-Cezire ya da Biladur-Rum (Anadolu), kuzey doğuda Ermeniyeye, doğuda Azerbaycan ve güneyde Anbar'dan Tekrit'e uzanan bir çizgide Irak'la çevrili olduğunu bildirmektedir (Adnan Çevik (2009). "Ortaçağ İslam Coğrafyacılarına Göre el-Cezire ve İdari Taksimatı", *Osmanlı Araştırmaları*, XXXIII, Muammer Kemal Özergin Hatıra Sayısı I, İstanbul, s. 42 vd.

³ Selahaddin Eyyübî ve Eyyübîler hakkında bilgi için bkz. *Süryani Patrik Mihail Vekâyinâmesi*, II. Kısım, (Trk. Trc. Hrand D. Andreeşyan), Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Basılmamış Nüshası, s. 196-197; Ramazan Şeşen (1992). "Eyyubîler", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, C. 6, İstanbul: Çağ Yayınları, s. 301 vd.; Ramazan Şeşen (2009). "Selâhaddin-i Eyyübî", *DİA*, C. 36, İstanbul: Türkiye Diyanet

Türkiye Selçuklu Devleti ile Eyyübîler arasındaki ilişkiler, Selahaddin Eyyübî'nin Halep seferi (10 Temmuz-8 Ağustos 1176) sonrasında II. Kılıç Arslan'ın Selahaddin Eyyübî'yi tebrik etmesiyle başladı ve Myriocephalon Savaşı'ndan sonra (13 Eylül 1176) zaferi bildirmek amacıyla elçi göndermesiyle devam etti.⁴ İki devlet arasındaki ilişkiler, 1178 yılında II. Kılıç Arslan'ın Malatya'yı ele geçirmesi üzerine korkuya kapılan Artuklu beylerinin Selahaddin Eyyübî himayesine girmesi,⁵ Musul Atabeyi Nureddin Mahmud tarafından alınan Raban'ın Selçuklu Devleti'ne iade talebinin reddedilmesi⁶ ve Hısn-ı Keyfa emiri Nureddin Muhammed'in Selahaddin Eyyübî'nin himayesine girmesi ile gergin bir hal aldı. Selahaddin Eyyübî ile Selçuklu sultanı arasında yaşanan anlaşmazlık ve otorite mücadelesi, yapılan görüşmelerle düzeltilerek⁷ iki devlet arasındaki ilişkiler dostane bir şekilde yürütülmeye çalışıldı. Bundan sonraki süreçte III. Haçlı Seferi ve Konya'nın muhasara altına alınması, ardından 1192 yılında II. Kılıç Arslan'ın ölmesi ile ilişkiler duraksadı.⁸ 1202 yılında Sümeysat Eyyübî emiri Melik Efdal'in, Eyyübî melikleri ile olan anlaşmazlığı sonunda Selçuklu Sultanı II. Süleymanşah'a tabiiyetini bildirmesiyle ilk defa bir Eyyübî emiri Selçuklu himayesine girmiş oldu.⁹ Bundan sonra Selçuklu sultanları, iki devlet arasındaki ilişkilerde ve melikler arasındaki ihtilafta taraf olarak yer almaya başladı.

I. İzzeddin Keykavus ve I. Alaeddin Keykubad'ın saltanatları ile birlikte iki devlet arasındaki ilişkiler, Anadolu'nun doğusuna hâkim olma ve otorite kurma mücadelesiyle bazen dostça bazen de düşmanca bir şekilde yürütüldü. İki devlet her zaman karşı karşıya gelmedi, Yassı-Çimen Savaşı örneğinde görüldüğü gibi ihtiyaç durumunda menfaatler doğrultusunda birbirine müracaat ederek işbirliği içerisinde hareket edildi.¹⁰

1237 yılında I. Alaeddin Keykubad öldüğü zaman geride Gıyaseddin Keyhüsrev, İzzeddin Kılıç Arslan ve Rükneddin adında üç oğlu kaldı. Büyük oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev, Alâiye hâkimi Kir Fard'ın (Kır Vart) kızı Mahperi Hatun'dan, diğer iki oğlu İzzeddin Kılıç Arslan ve Rükneddin ise Eyyübî melikesinden olup Gıyaseddin Keyhüsrev'in sultanlık için yeterli vasıflara sahip olmaması sebebiyle Eyyübî melikesinden doğan oğlu İzzeddin Kılıç Arslan veliaht tayin edildi.¹¹ Ancak Gıyaseddin Keyhüsrev'in

Vakfı Yayınları, s. 337-340; Ali Beyyümi (2005). *Kuruluş Devrinde Eyyübîler (Selahaddin Eyyübî'nin Devleti)*, (Çev. Abdulhadi Timurtaş), İstanbul: Kent Yayınları.

⁴ İbnü'l-Esir (1987). *İslâm Tarihi El-Kâmil Fi't-Târîh Tercümesi*, IX, (Çev. Abdülkerim Özeydin), İstanbul: Bahar Yayınları, s. 345; Ramazan Şeşen (1971). "İmâd Al-Din Al-Kâtib al-İsfahânî'nin Eserlerindeki Anadolu Tarihiyle İlgili Bahisler", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, S. 3, s. 265; Süleyman Özbek (1995). *Türkiye Selçukluları-Eyyubi İlişkileri (1175-1250)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 21; Ali Üremiş (2005). *Türkiye Selçuklularının Doğu Anadolu Politikası*, Ankara: Babil Yayınları, s. 128; Yasemin Aktaş (2015). "II. Kılıç Arslan Döneminde Nureddin Mahmud ve Selahaddin Eyyübî ile İlişkiler", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 54, s. 264 vd.

⁵ Özbek, *Eyyubi İlişkileri*, s. 21, 27.

⁶ Şihâbüddin Abdurrahmân b. İsmail el-Makdisi Ebû Şâme (1287-1288). *Kitâbü'r-Ravzateyn fi Ahbâri'd-Devleteyn*, II, Mısır/Kahire, s. 9-10; Mükrimin Halil Yınanç (2013). *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, I, (Yay. Haz. Refet Yınanç), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 316; Emine Uyumaz (2011). *Türkiye Selçuklu Devleti'ne Gelen ve Giden Elçiler (XI. Yüzyılın sonu-XIV. yüzyılın başları)*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayıncılık, s. 40; Emine Uyumaz (2002). "Türkiye Selçuklu Devleti Eyyübî Münasebetleri", *Türkler*, C. 5, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s. 86; Özbek, *Eyyubi İlişkileri*, s. 28-29. Karşılaşma hakkında bilgi için bkz. İbnü'l-Esir (1987). *İslâm Tarihi El-Kâmil Fi't-Târîh Tercümesi*, XI, (Çev. Abdülkerim Özeydin), İstanbul: Bahar Yayınları, s. 366; Ebû Şâme, II, s. 9; Sibt İbnü'l-Cevzi, Şemsüddin Ebû'l-Muzaffer Yusuf b. Kızıoğlu (1370/1951). *Mir'âtü'z-Zaman fi Tarihü'l-Âyan*, VIII/I, Haydarabad-Deccan: Dâiretü'l-Maârifü'l-Osmaniyye, s. 354; İbn Haldun al-Hadramî al-Magribî (1971). *El-Müsemma bi-Kitâb el-İber ve Dîvân el-Mübtedâ*, V, Beyrut, s. 294-295; Ramazan Şeşen (2000). *Salâhaddin Eyyubi ve Devri*, İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı (İSAR) Yayınları, s. 71; Üremiş, *Anadolu Politikası*, s. 129-130.

⁷ Sibt İbnü'l-Cevzi, VIII/I, s. 360-361; İbnü'l-Esir, IX, s. 371-372; İbn Kesir (1995). *El-Bidaye Ve'n-Nihaye Büyük İslâm Tarihi*, XI, (Çev. Mehmet Keskin), İstanbul: Çağrı Yayınları, s. 370; *Süryani Patrik Mihail Vekâyinâmesi*, II, s. 261; Gregory Abû'l-Farac (Bar Hebraeus) (1999). *Abû'l-Farac Tarihi*, II, (Süryanice'den İngilizceye Çev. Ernest A. Wallis Budge, Türkçe Çev. Ömer Rıza Doğrul), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 425-426; İbn Haldun, s. 294; Şeşen, "İmâd al-din al-Kâtib", s. 268-270; Şeşen, *Salâhaddin Eyyübî*, s. 71-72; Yınanç, *Türkiye Tarihi*, I, s. 317; Osman Turan (2012). *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul: Ötügen Neşriyat, s. 181; Ramazan Şeşen (2012). *Eyyübîler (1169-1260)*, İstanbul: İSAM Yayınları, s. 36; Üremiş, *Anadolu Politikası*, s. 130; Özbek, *Eyyubi İlişkileri*, s. 31-34; Uyumaz, "Eyyübî Münasebetleri", s. 87; H. İbrahim Gök (2014). *Musul Atabeyliği Zengiler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 224-225.

⁸ İbnü'l-Esir (1987). *İslâm Tarihi El-Kâmil Fi't-Târîh Tercümesi*, XII, (Çev. Abdülkerim Özeydin), İstanbul: Bahar Yayınları, s. 53; Şeşen, "İmâd al-din al-Kâtib", s. 348, 355; Uyumaz, *Türkiye Selçuklu Devleti*, s. 42.

⁹ İbnü'l-Esir, XII, s. 155-156; İbn Haldun, s. 339; Abû'l-Farac, II, s. 475; Selim Kaya (2006). *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 89-90; Üremiş, *Anadolu Politikası*, s. 150; Önder Kaya (2007). *Selahaddin Sonrası Dönemde Anadolu'da Eyyübîler*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, s. 60; Uyumaz, "Eyyübîlerle Münasebetler", s. 88; Şeşen, *Eyyübîler*, 91; Ramazan Şeşen (2007). *Salâhaddin'den Baybars'a Eyyübîler-Memlûklar (1193-1260)*, İstanbul: İSAR Vakfı Yayınları, s. 47; Hülya Çakıroğlu (2008). *Müferricü'l-Kurub'a Göre Selâhaddin Eyyubi Sonrası ve el-Melikü'l-Âdil Dönemi (H. 590-615/M. 1194-1218)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 105.

¹⁰ Sibt İbnü'l-Cevzi, Şemsüddin Ebû'l-Muzaffer Yusuf b. Kızıoğlu (1371/1952). *Mir'âtü'z-Zaman fi Tarihü'l-Âyan*, VIII/II, Haydarabad-Deccan: Dâiretü'l-Maârifü'l-Osmaniyye, s. 660-662; Uyumaz, "Eyyübî Münasebetleri", s. 88-93.

¹¹ Nâsirü'd-din Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Câferî er-Rugadî el-Münşî İbn Bibî (1996). *El-Evâmîrü'l-Alâiyye Fi'l-Umûri'l-Alâiyye (Selçuk-nâme)*, II, (Çev. Mürsel Öztürk), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 12; Münecimbaşı Ahmed bin Lütfullah (2001). *Câmiü'd-Düvel Selçuklular Tarihi II, Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, (Yay. Ali Öngül), İzmir: Akademik Kitabevi, s. 80; Nejat Kaymaz (2009). *Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-din Keyhüsrev ve Devri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 25; Simon de Saint Quentin

yanında bulunan Sadeddin Köpek, Atabey Şemseddin Altunaba, Taceddin Pervane, Cemaleddin Ferruh ve Gürcü oğlu Zahirüddeve gibi devlet adamları, İzzeddin Kılıç Arslan'ı bertaraf ederek Gıyaseddin Keyhüsrev'i Kayseri'de sultan ilan etti.¹² Kayseri yakınlarındaki Keykubadiye Sarayı'nda bulunan İzzeddin Kılıç Arslan'ın yanında yer alan Kemaleddin Kamyar ve Harezm beyi Kayırhan, I. Alâeddin Keykubad'ın vasiyetinin uygulanmasını istemişlerse de mücadele etmenin faydasız olduğunu görerek II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in saltanatını kabul ettiler (1237).¹³ Bu dönemden itibaren devlet adamları, devlet yönetiminde oldukça etkili olmaya başladı. Devlet adamları arasındaki iktidar mücadeleleri ve sultanın siyasi kabiliyetten yoksun oluşu, devleti zayıflama sürecine soktu ve Köseadağ Savaşı Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılış sürecini başlattı.

1. II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Saltanatının İlk Yıllarındaki İlişkiler

Türkiye Selçuklu Devleti'nin yükseliş döneminde olduğu gibi zayıflamaya başladığı bu süreçte de Eyyübilerle ilişkiler devletlerin menfaatleri doğrultusunda ve içinde bulunulan şartlara göre sürdürüldü. I. Alâeddin Keykubad'ın saltanatının son dönemlerinde başlayan Melik Kamil ve Melik Eşref arasındaki anlaşmazlık ve destek arayışları, II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in saltanatı sırasında da devam ettirildi.¹⁴ II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in saltanatı ile birlikte ilk diplomatik görüşme, I. Alâeddin Keykubad'ın ölümünden önce Diyarbakır seferi nedeniyle Anadolu'ya gelmiş bulunan ve Kayseri'de bekleyen Eyyübî emiri Melik Kâmil'den gelen elçilerin kabul edilmesiyle başladı. Melik Kamil'in Hafız Zekiyüddin Abdü'l-Azım el-Münzeri adlı elçisi, Halifelik elçisi Muhyiddin İbnü'l-Cevzi ile birlikte Selçuklu sultanlığına ulaştığı sırada Alâeddin Keykubad öldüğü için yeni sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından Kayseri'de kabul edilerek taraflar arasında sulh yapıldı.¹⁵

Melik Kamil, sulh yapılmasının ardından Efdalüddin Muhammed el-Hünecî'yi elçi tayin ederek II. Gıyaseddin Keyhüsrev'e gönderdi ve I. Alâeddin Keykubad'ın ölümünden (30-31 Mayıs 1237) dolayı taziyelerini bildirdi. Ayrıca sadaka olarak dağıtılması için bir miktar para, kabrine örtülmek üzere beyaz bir atlas ve yeni sultan adına basılmış bakır para gönderdi.¹⁶ Melik Kamil, bu hediyelerle yeni sultanın dostluğunu kazanmayı arzulamış olmalıydı. Zira bu görüşmenin yapılmasından sonra Kayseri'de bulunan Eyyübî esirleriyle Urfa ve civarında bulunan Türk esirlerin karşılıklı olarak serbest bırakılmasına karar verilmesi ve bu kararın uygulanması,¹⁷ melik Kamil'in bu girişiminde başarılı olduğunu göstermektedir.

I. Alâeddin Keykubad'ın ölümünden önce elçiler gönderen bir diğer Eyyübî meliki Eşref, sultanın ölümü nedeniyle anlaşma imzalayamamıştı. Onun ölümünden sonra Melik Eşref'in Şam kadısı Şemseddin el-Husrevşahî el-Hoyî, Hama Emiri Melik Muzaffer'in Şerefeddin Abdülaziz Muhammed el Ensarî, Halep emiri Melik Nasır'ın İbnü'l-Adim olarak bilinen Kemaleddin Ömer ibn Ebi Cerâde adındaki elçileri,¹⁸ II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in saltanatını tebrik ve I. Alâeddin Keykubad'ın ölümü nedeniyle de taziyede bulunmak üzere sultanın huzuruna çıktılar. Elçi İbnü'l-Adim, taziyelerin bildirilmesinin ardından I. Alâeddin Keykubad dönemindeki anlaşmanın yenilenmesini ve Melik Kamil'e karşı oluşturdukları ittifakta Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in de yer almasını istedi. Bu şekilde II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in saltanatının ilk yılında Eyyübî melikleri ile anlaşma yenilendi.¹⁹

1237 yılı içerisinde Halep hakimi Melik Aziz'in ölümüyle yaşanan siyasî karışıklıktan istifade eden Türkmen emiri Kangar Bey, Halep'in kuzeyinde yağma ve talan hareketlerinde bulunmuş, saldırıların ardından kendisini koruma refleksiyle Türkiye Selçuklu Devleti idaresi altındaki topraklara sığınmıştı.²⁰ Türkmenlerin bu hareketleri, Selçuklu sultanı ile Eyyübî melikleri arasındaki görüşmelerin tekrar

(2006). *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Moğollar, 1245-1248*, (Çev. Erendiz Özbayoğlu), Antalya: Doğu Akdeniz Kültür ve Tarih Araştırmaları Vakfı Yayınları, s. 52.

¹² İbn Bibî, çev. II, s. 19-20; İbn Kesir, XIII, s. 436; Müneccimbaşı, II, s. 80; Üremiş, *Anadolu Politikası*, s. 297; Faruk Sümer (1970). "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, S. I, 1969, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 7; Nejat Kaymaz (1964-1967). "Anadolu Selçuklu Devleti'nin İnhitâtında İdare Mekanizmasının Rolü II", *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Enstitüsü, Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. III, S. 4-5, s. 32.

¹³ Nâsirü'd-din Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Câferî er-Rugadî el-Münşî İbn Bibî (1956). *El-Evâmîrü'l-Alâiyye Fi'l-Umûri'l-Alâiyye*, (Nşr. A. Sadık Erzi), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 466/çev. II, s. 21; Osman Turan (2010). *Selçuklular Zamanında Türkiye-Siyasî Tarih Alp Arslan'dan Osman Gâzi'ye (1071-1318)*-, İstanbul: Ötüken Neşriyat, s. 424; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 7.

¹⁴ Ebu'l-Fida, el-Melik el-Müeyyed İmadeddin Ebu'l-Fidâ İsmail bin Efdal Ali bin Mahmud (1912). *El-Muhtasar fi Ahbari'l-Beşer*, III, Mısır, s. 158-159; Özbek, *Eyyubi İlişkileri*, s. 188.

¹⁵ İbn Bibî, nşr. s. 256; çev. II, s. 275; Ahmed bin Ali bin el-Makrizî (1956). *Kitabu's-Sulûk li Marifeti Düveli'l-Mülûk*, I/I, Kahire, s. 254; Kaymaz, *II. Gıyâsü'd-din Keyhüsrev*, s. 37.

¹⁶ Cemaleddin Muhammed b. Sâlim İbn Vâsıl (1977). *Müferricü'l-Kurub fi Ahbâri Benî Eyyüb*, V, (Thk. Hasaneyn Muhammed Rebî-Sâid Abdulfettah Âşur), Kahire, s. 162; Makrizî, I/I, s. 254; Uyumaz, "Eyyübî Münasebetleri", s. 93; Şeşen, *Selahaddinden Baybars'a*, s. 140; Üremiş, *Anadolu Politikası*, s. 298.

¹⁷ Abû'l-Farac, II, s. 537; Turan, *Selçuklular Zamanında*, s. 425; Üremiş, *Anadolu Politikası*, s. 298.

¹⁸ İbn Vasil, V, s. 124; Kemâleddin Ebu'l-Kasım Ömer bin Ahmed bin Hibetillâh İbnü'l-Adim (1968). *Zübdetü'l-Haleb Min Târihi Haleb*, III, (Thk. Sâmî ed-Dehân), Damas, s. 973; Kaymaz, *II. Gıyâsü'd-din Keyhüsrev*, s. 37.

¹⁹ İbnü'l-Adim, III, s. 978; Ebu'l-Fida, III, s. 159; Makrizî, I/I, s. 254; Turan, *Selçuklular Zamanında*, s. 425; Üremiş, *Anadolu Politikası*, s. 297.

²⁰ İbnü'l-Adim, III, s. 975-976; İbn Vasil, V, s. 130.

başlamasına zemin oluşturdu. Halep ileri gelenleri, Türkmen emirinin Anadolu'nun doğusunda bu denli rahat hareket etmesinde II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in etkili olduğunu düşünerek sultana elçiler gönderdiler ve Türkmenler'in saldırılarından şikâyetçi oldular. II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Eyyübî emirlerinin şikâyetinde bulunması üzerine Türkmenlerin saldırılarına son vererek ele geçirdikleri malları iade etmelerini emretti. Sultanın isteğinin yerine getirilmesiyle iki devleti karşı karşıya getiren Türkmen saldırıları, daha fazla sorun yaratmadan sonlandırıldı.²¹ Buradan hareketle II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in, babası I. Alâeddin Keykubad'ın mücadele içerisinde olduğu Eyyübîler ile ilişkileri, dostluk çerçevesinde yürütmeye çalıştığı görülmektedir.

II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in saltanatının ilk yıllarında Halep hakimi Melik Nasır ile de elçilik görüşmeleri gerçekleştirildi. Melik Nasır, elçi tayin ettiği Şerefeddin ibn Emir Candar'ı hediyelerle birlikte Selçuklu sultanına gönderdi. Sultan, Melik Nasır'ın elçisini hürmetle karşılayarak misafir etti. İki devlet arasındaki ilişkileri pekiştirmek amacıyla yapılan bu temaslar sırasında, Melik Nasır'ın iyi niyetli girişimi karşısında Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev de Ahlat kadısı Evhadüddin'i Melik Nasır'a göndererek ihtiyacı durumunda yardımda bulunacağına dair teminat verdi. Bu vesileyle iki devlet adamı arasında karşılıklı olarak sadakat yemini edilerek I. Alâeddin Keykubad döneminde yapılan anlaşma yenilendi.²²

I. Alaeddin Keykubad'ın saltanatının son dönemlerinde Eyyübî meliklerinin aleyhinde ittifak oluşturdukları Melik Kamil, Halep'i ele geçirmek üzere harekete geçti. İlk olarak 21 Eylül 1237 tarihinde Şam'ı ele geçirdi. Hama ve Hıms melikleri Halep'i savunmak amacıyla tedbirler alıp daha önce dostluk anlaşması imzaladıkları II. Gıyaseddin Keyhüsrev'e haber göndererek yardımda bulunmasını istediler. II. Gıyaseddin Keyhüsrev, istenilen askerî yardımı yaparak Melik Kamil ile temasa geçti ve saldırıdan vazgeçmesini teklif etti. Ancak bu teklif, Melik Kamil tarafından reddedilerek Halep'e ilerleyişe devam edildi. Melik Kamil, Halep üzerine ilerlediği sırada 9/11 Mart 1238²³ tarihinde hayatını kaybetti ve yerine oğlu Melik II. Adil geçti. Melik Eşref ve ardından Melik Kamil'in ölmesi, Eyyübî Devleti'nde iç karışıklıkların başlamasına neden oldu. Ayrıca Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev, yeni bir elçilik heyeti oluşturarak Melik Kamil'in ölümünden dolayı oğlu Melik Adil'e taziyelerini bildirdi.²⁴

Alâeddin Keykubad zamanında başlatılan evlilik gerekçeli diplomatik görüşmeler, II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in saltanatı sırasında da devam ettirildi. Evlilik yoluyla akrabalık tesis ederek dostluklar sağlanması, Selçuklu sultanları ve Eyyübî melikleri arasında ittifakı güçlendirmekteydi. Bu nedenle güçlü bir devletle akrabalık kurmaya dikkat edilmekteydi. Melik Kamil'in ölümüyle oluşan kısa süreli sessizlik döneminde II. Gıyaseddin Keyhüsrev, bu amaçla evlilik girişiminde bulundu. Tokat kadısı İzzeddin'i elçi tayin ederek²⁵ Halep'e Melik Nasır'a gönderdi. II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Melik Aziz'in kızı (Melik Nasır'ın kız kardeşi) Gaziye Hatun'u kendisine eş olarak istedi ve kendi kız kardeşini de Melik Nasır'a eş olarak vermeyi teklif etti. Bu teklifin Halep meliki Nasır tarafından kabul edilmesiyle küçük yaştaki Eyyübî melikesi ile Selçuklu sultanının nikâhı, İbnü'l-Adim tarafından Hanefi mezhebine göre 50 bin dinar mehir karşılığında Halep'te kıyıldı. Nikâh esnasında Gaziye Hatun'a İbnü'l-Adim, Gıyaseddin Keyhüsrev'e ise Tokat kadısı İzzeddin vekillik etti. Nikâh akdinin gerçekleştirilmesinden sonra Selçuklu elçisi İzzeddin tarafından altınlar saçıldı.²⁶ Halep'te kıyılan nikâhın ardından İbnü'l-Adim, I. Alâeddin Keykubad'ın kızı Melike Hatun ile Melik Nasır'ın nikâhını kıymak için 4 Şevval 635/19 Mayıs 1238 tarihinde Anadolu'ya gönderildi. 16 Şevval 635/1 Haziran 1238 tarihinde Anadolu'ya giren İbnü'l-Adim, sultan tarafından Keykubadiye Sarayı'nda misafir edildi.²⁷ Kısa bir süre sonra gerçekleştiği tahmin edilen Melike Hatun ile Halep Meliki Nasır'ın nikâh akdi, vekil tayin edilen Kemaleddin Kamyar ve diğer şahitler huzurunda 50 bin dinar mehir bedeliyle kıyıldı.²⁸ Elçilikle görevlendirilen İbnü'l-Adim, dönem hakkında bilgi verdiği eserinde, bu nikâh akdinin nasıl gerçekleştirildiği ve Halep'e geri dönüldüğü konusunda detaylı bilgi vermektedir: Onun tarafından "O gün güzellikler (süslemeler) ortaya kondu. Tarifsiz vasıfta altın ve gümüş eşyalar... Ben de (Halep'ten) yanımda getirdiğim altınları saçtım ki bin altın idiler. Ayrıca sultanın sarayında çokça altınlar, dirhemler, elbiseler, şekerler saçıldı ve Sultanın sarayında müjde davulları vuruldu. Kentin her yerinde tarifsiz sevinç gösterileri yapıldı"²⁹ şeklinde bilgiler nakledilmektedir. İbnü'l-Adim'in nikâh akdine bizzat katılması verdiği bilgileri

²¹ İbnü'l-Adim, III, s. 976; İbn Vasil, V, s. 130-131; Şeşen, *Salahaddin'den Baybars'a*, s. 142; Uyumaz, *Türkiye Selçuklu Devleti*, s. 93.

²² İbnü'l-Adim, III, s. 979; İbn Vasil, V, s. 130; Şeşen, *Salahaddin'den Baybars'a*, s. 142.

²³ İbn Vasil, V, s. 181; Kaymaz, *II. Gıyâsü'd-dîn Keyhüsrev*, s. 76; Şeşen, *Eyyübîler*, s. 131; Özbek, *Eyyubi İlişkileri*, s. 191-193; Uyumaz, "Eyyübî Münasebetleri", s. 93.

²⁴ Turan, *Selçuklular Zamanında*, s. 427; Üremiş, *Anadolu Politikası*, s. 304; Şeşen, "Eyyubiler", s. 374.

²⁵ İbnü'l-Adim, III, s. 984; İbn Vasil, V, s. 183-184; Claude Cahen (1968). "La Chronique Des Ayyoubides" D'al-Makin b. Al-'Amid", *traduction française annotée par Anne-Marie Edde et Françoise Micheau*, Paris: Academie des inscriptions et belles-lettres, s. 164; Kaymaz, *II. Gıyâsü'd-dîn Keyhüsrev*, s. 77; Üremiş, *Anadolu Politikası*, s. 299.

²⁶ İbnü'l-Adim, III, s. 983-984; İbn Vasil, V, s. 183-184. Nikâhı kıyan İbnü'l-Adim tarafından Eyyübî melikesi Gaziye'nin yaşının 6 olduğu bilgisi verilmektedir. "Nikâh akdini ben üstlendim ve nikâhı eşin/zevcenin yaşının küçüklüğü sebebiyle-Ebu Hanife (r.a)nın mezhebi üzere ellibin dinar (mehir) bedeliyle akdettim" diyerek açıklık getirmektedir (III, s. 983).

²⁷ İbnü'l-Adim, III, s. 985; İbn Vasil, V, s. 185; Uyumaz, "Eyyübî Münasebetleri", s. 93.

²⁸ İbnü'l-Adim, III, s. 986; İbn Vasil, V, s. 185; Üremiş, *Anadolu Politikası*, s. 300.

²⁹ İbnü'l-Adim, III, s. 986.

önemli kılmaktadır. Selçuklu sultanının bu evliliği, Eyyûbî melikesinin yaşının küçük olmasından da anlaşıldığı üzere siyasî gerekçelerle yani belirli bir güce sahip Eyyûbî melikinin desteğini sağlamak amacıyla yapıldığı anlaşılmaktadır.

Ayrıca II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Selçuklu melikesinin Melik Nasır ile nikâhının Kayseri’de kıyılmasından sonra Tokat Kadısı İzzeddin’i tekrar elçi tayin ederek gelinle birlikte Halep’e gönderdi ve Eyyûbî meliklerinden adına hutbe okutup para bastırmalarını talep etti. Sultanın bu isteği, Halep emiri Melik Nasır’ın yerine idareyi elinde bulunduran annesi Melike Hatun dışında tüm melikler tarafından kabul edildi. İlerleyen zamanda Melike Hatun da bu teklifi kabul etmek zorunda kaldı.³⁰ Hutbe bizzat Selçuklu elçisi tarafından okunarak Halep, Hama, Hıms, Meyyafarikin, Mardin Eyyûbî emirleriyle Melik Kamil’e karşı ittifak oluşturuldu.³¹ Melik Nasır ile sultanın kız kardeşinin nikâh akdinin gerçekleştirilmesinden önce Melik Nâsır ve bazı emirlerle görüşmeler gerçekleştirildi. Melikü’l-Ermen unvanlı Kemarüddin Lala, bir فرمانla Halep’e Melik Nasır’a gönderilerek birtakım idarî düzenlemeler yapıldı. Melik Kamil’in ölümü ve Melik Salih’in yalnız kalması üzerine bunların hakimiyeti altındaki topraklar, Selçuklu sultanının ittifak içerisinde olduğu meliklerle taksim edildi.³²

2. Harezmlî Emirler ve Eyyûbî Melikleri ile İlişkiler

Celeddin Harezmşah’ın 1230 yılında Yassı-Çimen Savaşı’nda mağlup edilmesi, ardından Harezmlilerin Moğol saldırılarına maruz kalması ve 1231 yılı Ağustos ayında Celeddin Harezmşah’ın ölmesi, Harezm emirlerinin Anadolu’nun doğusuna dağılmalarına sebep olmuştu. Bu Harezm askerlerinin Doğu Anadolu’da sebep oldukları karışıklığa son vermek isteyen I. Alaeddin Keykubad, onları himaye ederek Selçuklu Devleti hizmetine almıştı (1232).³³ Harezmlî emirler, II. Gıyaseddin Keyhüsrev’in tahta çıkışı ile birlikte kötü muameleye maruz kaldı. Ayrıca Sadeddin Köpek’in girişimi ile 1238 yılında Kayır Han, yakalanarak hapsedildi ve tutulduğu Zamantı Kalesi’nde hayatını kaybetti. Geride kalan Harezm askerleri ise Anadolu’nun doğusuna çekildi ve Suriye’nin kuzeyine kadar geniş bir alana yayılarak Harran, Urfa, Suruç, Rakka, Resulayn’da yağma ve talan hareketlerinde bulunup Eyyûbî melikleri arasındaki ihtilaflarda yer aldılar. Selçuklu sultanı, Harezm emirlerini geri getirip himayesine almak için Kemaleddin Kamyar’ı görevlendirmişse de bunda başarılı olamadı.³⁴ II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Gürcü prensesi ile evliliğin ardından Harezmlilerin saldırılarından zarar gören Eyyûbî meliklerinin şikâyetleri üzerine bu saldırılara son vermek için Meceddin Muhammed Tercüman’ı hilatlar, altın kınalı kılıçlar ve atlardan oluşan değerli hediyelerle birlikte Harezmlî beylere elçi olarak göndererek tekrar devlet için hizmet etmelerini istedi. Sultan onları tekrar hizmete alarak Anadolu’da istikrarı ve huzuru sağlamayı amaçladı.³⁵

Saltanatın ilk yıllarında Harezmlîler ile bozulan ilişkiler, bu şekilde düzene oturtulmak istendi. Harezmlî beyleri Berke Han, Güçlü Han ve Saru Han ile yapılan elçilik görüşmeleri sırasında ele geçirdikleri yerleri sultanın saydıklarını, sahip oldukları topraklar için sultanın kendilerine ıktâ menşurları gönderirse yine onun adamı olarak emrine gireceklerini, düşmanlarına karşı birlikte hareket edeceklerini, onun namına hutbe okutacaklarını ve para bastırabileceklerini, askerlerinin Selçuklu topraklarına akın yapmayacağını taahhüt ettiler. Bu beylerin isteğinin kabul edilmesiyle taraflar arasında anlaşma yapıldı ve Selçuklu elçisi, memnuniyet içerisinde saltanat merkezine döndü. Harezmlîlerin itaat altına alınmasıyla Anadolu’nun doğusunda siyasî birlik yeniden sağlanarak bu bölge emniyet altına alınmış oldu.³⁶

Harezmlîlerin sükûtu, çok uzun sürmedi ve Selçuklu sultanı ile yaptıkları anlaşmayı ihlal ederek saldırılarına devam ettiler. Melik Kamil’in oğlu Melik Salih Necmeddin’in el-Cezire’de bazı yerleri

³⁰ İbnü’l-Adim, III, s. 989; İbn Vasil, V, s. 190; Üremiş, *Anadolu Politikası*, s. 306.

³¹ İbnü’l-Adim, III, s. 989; İbn Vasil, V, s. 186; Turan, *Selçuklular Zamanında*, s. 426-427; Kaymaz, II, *Giyâsü’l-dîn Keyhüsrev*, s. 79.

³² II. Gıyaseddin Keyhüsrev’in girişimi ile yapılan görüşmeler sonunda Melik Kamil hakimiyetindeki Ruha (Urfa) ve Suruç’un melik Nasır’a, Harran’ın melik Muzaffer Şehabeddin Gazi ibni Melik Adil’e, Sincar ve Nusaybin’in Mardin hâkimi Melik Mansur’a, Habur topraklarının batısının Hıms hâkimi Melik Mücahid’e, Amid ve Samsat/Sümeysat’ın ise II. Gıyaseddin Keyhüsrev hakimiyetine bırakılmasına karar verilerek bu konu üzerinde ittifak yapıldı (İbnü’l-Adim, III, s. 987; Kaymaz, II, *Giyâsü’l-dîn Keyhüsrev*, s. 77-78; Özbek, *Eyyubi İlişkileri*, s. 192; Şeşen, “Eyyubiler”, s. 374-375; Uyumaz, “Eyyübî Münasebetleri”, s. 94).

³³ İbn Bibî, nşr. s. 468 vd./çev. II, s. 24 vd.; Abû’l-Farac, II, s. 533. Alaeddin Keykubad’ın himayesine girmeyi kabul eden Harezmlîlere ıktâlar verilerek düzenli bir hayat sürdürmeleri istendi. Harezm beyi Kayır Han’a Erzincan, Berke Han’a Amasya, Küşlü Senküm’e Larende, Beylen Bugu’ya Niğde ıktâ olarak verildi. 1237 yılında Kayır Han, Fahreddin Ayaz yerine Sivas subaşılığına tayin edildi (Hasan Geyikoğlu (1997). “Anadolu’da Kalan Son Harezmlîler (Horzumlular), *Türk Kültürü*, S. 410, s. 372 vd.).

³⁴ İbn Bibî, nşr. s. 468 vd./çev. II, s. 24 vd.; Abû’l-Farac, II, s. 537; Münecimbaşı, II, s. 81-82; Turan, *Selçuklular Zamanında*, s. 428-432; Kaymaz, II, *Giyâsü’l-dîn Keyhüsrev*, s. 59; Sümer, “Anadolu’da Moğollar”, s. 7; Geyikoğlu, “Son Harezmlîler”, s. 373. Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Moğol saldırılarının yoğunlaştığı 1243 yılında Harezmlî emirler ile Eyyûbî melikleri arasında arabuluculuk yaptı. Sultan tarafından görevlendirilen Şemseddin İsfahani aracılığıyla Harput ve civarı Harezmlî emirlere, Ahlat ve civarı da Şehabeddin Gazi’ye bırakıldı. Bu şekilde anlaşma sağlanmış oldu ve 1243 Nisan ayında Şemseddin İsfahani geri döndü (Şeşen, *Salahaddin’den Baybars’a*, s. 188-191, 193-195; Uyumaz, *Türkiye Selçuklu Devleti*, s. 108).

³⁵ İbn Bibî, nşr. s. 485-486/çev. II, s. 39; Münecimbaşı, II, s. 84; Kaymaz, II, *Giyâsü’l-dîn Keyhüsrev*, s. 59; Turan, *Selçuklular Zamanında*, s. 436; Üremiş, *Anadolu Politikası*, s. 311.

³⁶ İbn Bibî, nşr. s. 486 vd./çev. II, s. 40; Münecimbaşı, II, s. 85; Turan, *Selçuklular Zamanında*, s. 438; Kaymaz, II, *Giyâsü’l-dîn Keyhüsrev*, s. 60; Üremiş, *Anadolu Politikası*, s. 311-312.

Harezmliilere ıkta olarak vermesi, Harezmli beyleri cesaretlendirdi ve bu beylerin II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in himayesinden çıkmalarına neden oldu. Melik Salih himayesinde hareket eden Harezmliiler, Melik Kamil'in ölümü ile birlikte Melik Salih Necmeddin himayesinden çıkarak el-Cezire bölgesindeki saldırılarına devam etti. Melik Kamil'in ölümü ile büyük bir destekten mahrum kalan Melik Salih, Harezm saldırıları karşısında Sincar Kalesi'ne sığınarak yardım arayışı içerisine girdiyse de diğer Eyyübî melikleri tarafından yalnız bırakıldı. Melik Kamil'in ölümü ve Melik Salih'in kaçışından sonra II. Gıyaseddin Keyhüsrev, onların hakimiyet sahasını diğer Eyyübî melikleri arasında pay edecektir.³⁷

Melik Salih'in Kerek sahibi Melik Nasır Davud ile girdiği mücadelede mağlup olması, Harezmliilerin tekrar başıboş kalmasına sebep oldu. Harezmliilerin ve Türkmenlerin birlikte yaptıkları yağma ve talan hareketi neticesinde Halep hakimi Melik Nasır Selahaddin, Cemalüddeve komutasında Eyyübî birliğini Harezmliiler üzerine sevk ettiği gibi diğer Eyyübî melikleri de metbuları konumundaki Selçuklu sultanından yardım istedi. Harezmliilerin saldırıları, bu süreçte Eyyübî melikleriyle Selçuklu sultanının ilişkilerinde belirleyici oldu.³⁸ II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Malatya subaşı Tercüman Zahireddin Mansur komutasında 3.000 kişilik Selçuklu ordusunu, Eyyübîlere yardım etmesi ve Halep savunmasında bulunmaları için Melik Nasır'a gönderdi.³⁹ Selçuklu ve Eyyübîlerden oluşturulan birlikler, Harran'da toplanmış olan Harezmliileri mağlup etti (6 Nisan 1241). Harezmliilerin mağlup edilmesinden sonra ittifak içerisinde olan devlet adamları tarafından yapılan anlaşma çerçevesinde Harran, Siverek/Süveyda, Urfa ve Suruç'un Eyyübîlere, Dara ve Nusaybin'in de Bedreddin Lülü'ye verilmesine, hutbenin Türkiye Selçuklu sultanı adına okutulmasına karar verildi.⁴⁰

3. Meyyafarikin Muhararası Esnasındaki İlişkiler

Anadolu'yu sarsan Babailer İsyanı'nın⁴¹ bastırılması ve Diyarbekir'in alınmasından sonra Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev, diğer Selçuklu sultanları gibi Anadolu'nun doğusuna yönelip siyasi birliği sağlamak ve Selçuklu sancağını memleketin her köşesine taşımak için sefer hazırlığı başlattı.⁴² Meyyafarikin/Silvan emiri Şehabeddin Gazi, sultanın Babailer İsyanı ile meşgul olmasından istifade edip Selçuklu Devleti aleyhine harekete geçti. Diyarbekir ve civarını ele geçirmek için saldırılarda bulundu. Şehabeddin Gazi'nin saldırılarına son vermek isteyen II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Meyyafarikin üzerine sefer başlattı. II. Gıyaseddin Keyhüsrev bu sefer esnasında Halep emiri Melik Nasır, Hısn-ı Keyfa emiri Melik Muazzam, Musul emiri Bedreddin Lülü, Şam emiri Melik Salih, Mardin ve el-Cezire melikleri ile temasa geçerek yardımda bulunmaları konusunda talepte bulundu.⁴³ Bir yandan yardım arayışındayken diğer yandan Mübarizeddin Çavlı komutasında Frenk ve Gürcülerin de dâhil edildiği Selçuklu ordusu, Meyyafarikin emiri Şehabeddin Gazi üzerine sevk edildi.⁴⁴ Meyyafarikin muhararası sırasında şehrin kadısı ve ileri gelenleri, sultanın huzuruna çıktılar.⁴⁵ Bu kişiler, görüşmeye Melik Şehabeddin Gazi'nin sözünü ileterek başladı. Melik Şehabeddin Gazi, elçisi aracılığı ile daima sultana tâbi olduğunu ve tâbiyet şartlarına göre hareket ettiğini, bundan sonra da ondan gelecek her türlü emri yerine getireceğini bildirdi. Ayrıca şehrin alınmasından sonra mutlaka birisinin idaresine bırakılacağını ve bu kişinin yine kendisi olmasını, yani Meyyafarikin'in yine kendi idaresinde kalmasını istedi. Bu isteğine rağmen saldırıdan vazgeçilmeyecek olursa da bunun hoş bir durum olmayacağını söyleyerek şehri teslim etmeyeceğini ve sonuna kadar müdafaada kalacağını bildirdi.⁴⁶

Türkiye Selçuklu Devleti'nin Eyyübî melikleri ile ittifak yaparak Meyyafarikin'i muhasara altına aldığı sırada Moğollar, Anadolu sınırlarında görülmeye başlandı. Moğol tehlikesinin yaklaşarak Müslümanlar için büyük bir tehlike oluşturması üzerine Halife Mustansır Billah (1226-1242), Meyyafarikin muhararasına son verilmesi ve Moğollara karşı Müslümanlar arasında birlik sağlanması için araya girdi.⁴⁷ Halifenin girişimleri neticesinde taraflar arasında anlaşma sağlandı. Meyyafarikin emiri Şehabeddin Gazi, Şehrin kadısının yer aldığı bir elçilik heyeti oluşturarak Selçuklu sultanına gönderdi. Ayrıca Şam emiri Melik

³⁷ İbn Vasil, V, s. 134; Özbek, *Eyyubi İlişkileri*, s. 200. Harezmliiler Dimaşk'tan, Meyyafarikin'e Birecik'ten Rakka'ya kadar yağma ve talan hareketlerinde bulundular (Kaymaz, II. *Giyâsü'd-dîn Keyhüsrev*, s. 61-62; Üremiş, *Anadolu Politikası*, s. 310-311). Harezmliilerin saldırıları nedeniyle Sincar kalesine kaçan melik Salih, bir süre sonra bu Harezm emirleri ile anlaşarak Amid muhararasında Selçuklulara karşı koydu (İbn Vasil, V, s. 190; Uyumaz, "Eyyübî Münasebetleri", s. 94).

³⁸ Şeşen, *Salahaddin'den Baybars'a*, s. 195; Şeşen, *Eyyübîler*, s. 141-142; Uyumaz, "Eyyübî Münasebetleri", s. 94; Özbek, *Eyyubi İlişkileri*, s. 200.

³⁹ Üremiş, *Anadolu Politikası*, s. 312.

⁴⁰ Özbek, *Eyyubi İlişkileri*, s. 200-201; Üremiş, *Anadolu Politikası*, s. 312-313; Uyumaz, "Eyyübî Münasebetleri", s. 94.

⁴¹ Babailer isyanı hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Bibi, nşr. s. 498-503/çev. II, s. 49-53; Ahmet Yaşar Ocak (2014). *Babailer İsyanı*, İstanbul: Dergah Yayınları.

⁴² İbn Bibi, nşr. s. 505/çev. II, s. 54; Turan, *Selçuklular Zamanında*, s. 447.

⁴³ İbn Vasil, V, s. 304-306; Münecimbaşı, II, s. 87; Özbek, *Eyyubi İlişkileri*, s. 208.

⁴⁴ İbn Bibi, nşr. s. 505-506/çev. II, s. 55; Turan, *Selçuklular Zamanında*, s. 447.

⁴⁵ İbn Bibi, nşr. s. 508/çev. II, s. 56; Kaymaz, II. *Giyâsü'd-dîn Keyhüsrev*, s. 84.

⁴⁶ İbn Bibi, nşr. s. 508-509/çev. II, s. 57.

⁴⁷ İbnü'l-Adim, III, s. 1005; İbn Vasil, V, s. 324; Turan, *Selçuklular Zamanında*, s. 448; Özbek, *Eyyubi İlişkileri*, s. 208.

Muazzam da Selçuklu sultanına muhasaranın şimdilik sonlandırılarak 1 yıl sonra yapılmasını teklif etti ve anlaşma sağlanması için çaba gösterdi. Yapılan görüşmeler sonucunda Şehabeddin Gazi, elçi aracılığıyla Türkiye Selçuklu Devleti'ne tâbi bulunacağını ve vasallık şartlarını yerine getireceğini bildirdi. Şehabeddin Gazi'nin bu teklifinin kabul edilmesiyle anlaşma yapıldı ve Meyyafarikin muhasarası sonlandırılarak geri dönüldü.⁴⁸ Bu anlaşmayla birlikte Harezmlilerin sınır bölgelerine yerleştirilmesi de kabul edildi. Ancak Moğol tehlikesinin atlatılmaması ve Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Köseadağ Savaşı'nda büyük bir hezimete uğraması, bu maddelerin uygulanmasına imkan vermedi.⁴⁹

4. Köseadağ Savaşı Öncesinde Yaşananlar ve İlişkilerin Sonu

1243 Köseadağ Savaşı öncesinde Eyyübîler ile ilişkiler devam ettirilerek bir takım görüşmeler gerçekleştirildi. Erzurum'un 1242 yılında Baycu Noyan tarafından yağmalanması, Moğol istila hareketinin başlangıcı oldu. İlk saldırının ardından Moğol tehlikesinin ciddiyetinin farkında olan Selçuklu sultanı, devlet adamlarıyla yaptığı müzakereler sonunda başta Meyyafarikin emiri Şehabeddin Gazi olmak üzere komşu devlet adamlarıyla ittifak yapılması konusunda görüş birliğine vardı. Yapılan müzakere sonunda saltanat naibi olan Şemseddin İsfahânî,⁵⁰ Eyyübî melikleriyle görüşme yapmakla görevlendirildi.⁵¹

Komşu devlet adamları ile görüşmek için elçi olarak tayin edilen Şemseddin İsfahânî'den iletmesi istenilen mesaj: *"Eğer düşmanın saldırıya geçmediği ve idarenin elimizde bulunduğu şu sırada ihmalkâr davranır, birbirimize duyduğumuz eski faydasız bir kin yüzünden işi ağırdan alırsak yarın Allah korusun iş işten geçip devletin yıkıldığı, düşmanın üstün geldiği ve talihin gözünüün şaşıştığı sırada dudak ısırmanın ve el oğuşturmanın bir faydası olmaz. Pişmanlık ve ah vahtan başka yapılacak bir şey kalmaz. Şurasını unutmayın ki bizim devletimize bir felaket gelmesi durumunda hiç vakit geçirmeden sizleri de düşkünlük ve sefalet çukuruna atarlar. Büyüklük ve huzur, düşkünlük ve pişmanlığa dönüşür".*⁵²

Köseadağ Savaşı öncesinde Meyyafarikin emiri Şehabeddin Gazi'nin, Mardin Artuklu emiri Necmeddin ve Harezmlî beylerle anlaşarak Musul civarında Eyyübî topraklarına saldırılarda bulunması, Hıms meliki Mansur ve Halep meliki Nasır'ı rahatsız etti. Habur'a ilerlemeleri üzerine Eyyübî melikleri harekete geçti ve iki kuvvet Habur civarında Mecdel mevkinde 1242 yılının Ağustos ayında karşı karşıya geldi. Eyyübî meliklerinin karşılaştıkları zorluklarda onların yanında yer alan Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev, bu karşılaşmada tarafsız kalarak Moğol tehlikesi nedeniyle taraflar arasında anlaşma yapılması için girişimde bulundu. Selçuklu sultanı, mücadelenin sonlandırılarak her iki tarafın da ele geçirdikleri yerlerden geri çekilmesini ve Harezmlilerin Harput civarında kendi kontrolü altında, Türkiye Selçuklu Devleti hizmetinde bulunmasını teklif etti. Sultanın girişimi ile taraflar arasında sulh sağlandı.⁵³

Saltanat Naibi Şemseddin İsfahânî, Meyyafarikin muhasarasında alınan kararların onaylanmasının ardından Erzurum'a kadar akınlarda bulunan Moğollara karşı yardım istemek ve Eyyübî melikleriyle görüşmede bulunmak üzere harekete geçti.⁵⁴ Şemseddin İsfahânî, bu ilerleyişinde Şehabeddin Gazi'yi ve Eyyübî meliklerini memnun etmek amacıyla 100 bin dinar ve 100 bin dirhemi hediye olarak götürdü. Şemseddin İsfahânî, ilk olarak Meyyafarikin emiri Şehabeddin Gazi ile görüşerek muhasaradan dolayı özür diledi ve hediyelerini verip Ahlat'ın idaresinin kendisine bırakılacağını bildirdi.⁵⁵ Meyyafarikin emirinin ardından Mardin Artuklu emiri Said Necmeddin ve Harezmlî emirlerin de desteği sağlanmak istendi ve bu amaçla Artuklu emirine Resulayn, Harezmlîlere Harput ve civarının verileceği vaat edilerek Moğollara karşı ittifaka davet edildi.⁵⁶

Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Köseadağ Savaşı öncesinde temasa geçtiği Eyyübî meliklerine birçok hediye ve para sunmuşsa da sadece Halep melikinden yardım alabildi. Sultana verdiği sözü tutan Halep meliki Nasır, Nasihuddin Farisi komutasında 2.000 kişilik askerî birliğini 1243 senesinde Sivas'a sevk etti. Eyyübî meliklerinin bu şekilde tereddüde kalmalarında Moğollar karşısında tutunulamayacağı ve uğranılacak mağlubiyetin Moğolları kendi üzerlerine çekeceği düşüncesi etkili olmuştu.⁵⁷

Sonuç

⁴⁸ İbnü'l-Adim, III, s. 1006-1007; İbn Bibî, nşr. s. 509/çev. II, s. 57-58; Turan, *Selçuklular Zamanında*, s. 448.

⁴⁹ İbn Vasil, V, s. 314; Kaymaz, II, *Giyâsü'd-dîn Keyhüsrev*, s. 84. İbn Vasil, Müferricü'l-Kurub adlı eserinde *"Melik Said Resulaynı verecek, Harezmlîler Harput'u ve bir kısım toprakları verecek ve Melik Muzaffer Halat [Hilal/Ahlat] ve beldelerini verecek"* şeklinde ifadeler yer vermektedir.

⁵⁰ Şemseddin İsfahânî hakkında bilgi için bkz. Mehmet Suat Bal (2006). "Türkiye Selçuklu Devletine Hükümdarlık Yapan Vezir: Şemseddin İsfahânî", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 19, Konya, s. 265-294.

⁵¹ İbn Bibî, nşr. s. 517-521/çev. II, s. 64-67; Üremiş, *Anadolu Politikası*, s. 320; Kaymaz, II, *Gıyaseddin Keyhüsrev*, s. 90-91.

⁵² İbn Bibî, nşr. s. 519/çev. II, s. 66.

⁵³ İbn Kesir, XIII, s. 300; Üremiş, *Anadolu Politikası*, s. 325.

⁵⁴ İbn Vasil, V, s. 314.

⁵⁵ İbn Bibî, nşr. s. 519-520/çev. II, s. 65-66; İbn Vasil, V, s. 314; Şeşen, *Salahaddin'den Baybars'a*, s. 196; Turan, *Selçuklular Zamanında*, s. 451; Üremiş, *Anadolu Politikası*, s. 330.

⁵⁶ İbn Vasil, V, s. 314; Kaymaz, II, *Giyâsü'd-dîn Keyhüsrev*, s. 90; Özbek, *Eyyubi İlişkileri*, s. 212.

⁵⁷ İbn Bibî, nşr. s. 520-521/çev. II, s. 67; İbn Vasil, V, s. 314; Turan, *Selçuklular Zamanında*, s. 452.

Netice itibari ile 1176 yılında Selçuklu sultanının, Selahaddin Eyyûbî'yi Halep muhasarası sonrasında tebrik girişimiyle dostane bir şekilde başlayan Türkiye Selçuklu Devleti-Eyyûbî ilişkileri, içinde bulunulan siyasi şartlara göre şekillendirilerek devletlerin menfaatlerini gözetmeleriyle sürdürüldü. Türkiye Selçuklu Devleti'nin yükseliş döneminin son sultanı olan I. Alaeddin Keykubad'ın saltanatının son dönemlerinde Eyyûbî melikleriyle başlatılan diplomatik görüşmeler, onun ölümünden sonra II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in tahta çıkışıyla devam ettirildi. II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in saltanatıyla birlikte tahta çıkışı tebrik, taziye bildirme, evlilik akdi, ittifak teklifi ve saldırılar karşısında yardım talebinde bulunulması gibi gerekçelerle birçok görüşmeler gerçekleştirildi. Anadolu'nun doğusuna hakim olma mücadelesi, komşu devletlerin ve beylerin tutumları, iki devlet arasındaki ilişkilerde belirleyici oldu. Menfaatler çerçevesinde hareket edilerek ortak çıkarlar doğrultusunda iki devlet arasında dostane ilişkiler kurmak için evlilik yolu ile akrabalık bağı kuruldu ve ortak düşmanlara karşı ittifaklar tesis edildi. Eyyûbî melikleri, aralarındaki anlaşmazlıklarda, birbirleriyle olan otorite mücadelelerinde, Türkmen ve Harezmi saldırıları karşısında Selçuklu sultanının yardımına müracaat edip ortak tehlike durumunda olan Celaleddin Harezmişah'a karşı birlikte hareket ettiler. Ancak kurulan akrabalıklara ve yapılan ittifak anlaşmalarına rağmen taraflar arasındaki sulh ortamı uzun süreli olmadı ve çıkarların çatıştığı noktada karşı karşıya gelindi.

1230 yılından itibaren Doğu Anadolu'da görülerek bütün devletler için tehlike arz eden ve 1243 yılında Türkiye Selçuklu Devleti'ni yıkılış sürecine sokan Moğollara karşı birlik içerisinde hareket edileceği yerde iki devletin mücadele içerisinde olması, her iki devlet için de büyük bir kayıp oldu. 1243 Köseadağ Savaşı'nın hazırlık aşamasında, II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in girişimiyle Şemseddin İsfahanî elçi tayin edilerek son kez yardım talep edilmesi gerekçesiyle görüşme gerçekleştirildi. Ancak Eyyûbî melikleri, gereken yardımı yapmakta tereddüt gösterdi. Köseadağ yenilgisi, iki devlet arasındaki ilişkilerin sonu oldu. Bu tarihten sonra siyasi anlamda Moğol tahakkümü altına girerek varlık gösteremeyen Türkiye Selçuklu Devleti ile Eyyûbîler arasındaki ilişkiler, herhangi bir görüşme gerçekleştirilmeyerek sonlandırıldı.

KAYNAKÇA

- Ahmed bin Ali bin el-Makrizî (1956). *Kitabu's-Sulûk li Marifeti Düvelî'l-Mülûk*, I, Kahire.
- AKTAŞ, Yasemin (2015). "II. Kılıç Arslan Döneminde Nureddin Mahmud ve Selahaddin Eyyûbî ile İlişkiler", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 54, s. 261-271.
- ALPTEKİN, Coşkun (1978). *The Reign Of Zangi (521-541/1127-1146)*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- _____ (1992). "Musul Atabeyliği (Zengiler)", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, C. 7, İstanbul: Çağ Yayınları, s. 532-578.
- BAL, Mehmet Suat (2006). "Türkiye Selçuklu Devletine Hükümdarlık Yapan Vezir: Şemseddin İsfahânî", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 19, Konya, s. 265-294.
- BEYYÜMİ, Ali (2005). *Kuruluş Devrinde Eyyûbîler (Selahaddin Eyyûbî'nin Devleti)*, (Çev. Abdulhadi Timurtaş), İstanbul: Kent Yayınları.
- CAHEN, Claude (1958). "La Chronique Des Ayyoubides" D'al-Makin b. Al-'Amid", *traduction française annotée par Anne-Marie Edde et Françoise Micheau, Academie des inscriptions et belles-lettres*, Paris, s. 109-184.
- Cemaleddin Muhammed b. Sâlim İbn Vâsil (1977). *Müferricü'l-Kurub fi Ahbâri Benî Eyyûb*, V, (Thk. Hasaneyn Muhammed Rebî-Sâid Abdulfettah Âşur), Kahire.
- ÇAKIROĞLU, Hülya (2008). *Müferricü'l-Kurub'a Göre Selahaddin Eyyûbî Sonrası ve el-Melikü'l-Âdil Dönemi (H. 590-615/M. 1194-1218)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÇEVİK, Adnan (2009). "Ortaçağ İslam Coğrafyacılarına Göre el-Cezire ve İdari Taksimatı", *Osmanlı Araştırmaları*, XXXIII, Muammer Kemal Özerin Hatıra Sayısı I, İstanbul, s. 35-64.
- Ebu'l-Fida, el-Melik el-Müeyyed İmadeddin Ebu'l-Fidâ İsmail bin Efdal Ali bin Mahmud (1912). *El-Muhtasar fi Ahbari'l-Beşer*, III, Mısır.
- GEYİKOĞLU, Hasan (1997). "Anadolu'da Kalan Son Harezmliler (Horzumlular)", *Türk Kültürü*, S. 410, s. 371-380.
- GÖK, H. İbrahim (2014). *Musul Atabeyliği Zengiler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Gregory Abû'l-Farac (Bar Hebraeus) (1999). *Abû'l-Farac Tarihi*, II, (Süryanice'den İngilizceye Çev. Ernest A. Wallis Budge, Türkçe Çev. Ömer Rıza Doğrul), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İbn Haldun al-Hadramî al-Magribî (1971). *El-Müsemma bi-Kitâb el-İber ve Divân el-Mübtedâ*, V, Beyrut.
- İbn Kesir (1995). *El-Bidaye Ve'n-Nihaye Büyük İslâm Tarihi*, XI-XIII, (Çev. Mehmet Keskin), İstanbul: Çağrı Yayınları.
- İbnü'l-Esir (1987). *İslâm Tarihi El-Kâmil Fi't-Târîh Tercümesi*, IX, XI, XII, (Çev. Abdülkerim Özyıldırım), İstanbul: Bahar Yayınları.
- KAYA, Önder (2007). *Selahaddin Sonrası Dönemde Anadolu'da Eyyûbîler*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- KAYA, Selim (2006). *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- KAYMAZ, Nejat (1964-1967). "Anadolu Selçuklu Devleti'nin İnhitatında İdare Mekanizmasının Rolü II", *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Enstitüsü, Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. III, S. 4-5, s. 23-61.
- _____ (2009). *Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-din Keyhüsrev ve Devri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Müneccimbaşı Ahmed bin Lütfullah (2001). *Câmiu'd-Düvel Selçuklular Tarihi II, Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, (Yay. Ali Öngül), İzmir: Akademik Kitabevi.
- Nâsirü'd-din Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Câferî er-Rugadî el-Münşî İbn Bibî (1956). *El-Evâmiri'l-Alâiyye Fi'l-Umûri'l-Alâiyye*, (Nşr. A. Sadık Erzi), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Nâsirü'd-din Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Câferî er-Rugadî el-Münşî İbn Bibî (1996). *El-Evâmiri'l-Alâiyye Fi'l-Umûri'l-Alâiyye (Selçuk-nâme)*, I, (Çev. Mürsel Öztürk), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ÖZBEK, Süleyman (1995). *Türkiye Selçukluları-Eyyûbî İlişkileri (1175-1250)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sibt İbnü'l-Cevzi, Şemsüddin Ebû'l-Muzaffer Yusuf b. Kızıoğlu (1370/1951). *Mir'âtü'z-Zaman fi Tarihi'l-Âyan*, VIII/I-II, Haydarabad-Deccan: Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmaniyye.
- Simon de Saint Quentin (2006). *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Moğollar, 1245-1248*, (Çev. Erendiz Özbayoğlu), Antalya: Doğu Akdeniz Kültür ve Tarih Araştırmaları Vakfı Yayınları.

- SÜMER, Faruk (1970). "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, S. I, 1969, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Süryani Patrik Mihail Vekâyinâmesi, II. Kısım, (Trk. Trc. Hrand D. Andreasyan), Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Basılmamış Nüshası.
- ŞEŞEN, Ramazan (1971). "İmâd Al-Dîn Al-Kâtib al-İsfahânî'nin Eserlerindeki Anadolu Tarihiyle İlgili Bahisler", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, S. 3, s. 249-369.
- _____ (1992). "Eyyubiler Devleti", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, C. 6, İstanbul: Çağ Yayınları, s. 301-432.
- _____ (2000). *Salâhaddin Eyyûbi ve Devri*, İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı (İSAR) Yayınları.
- _____ (2007). *Salâhaddin'den Baybars'a Eyyûbiler-Memluklar (1193-1260)*, İstanbul: İSAR Vakfı Yayınları.
- _____ (2009). "Selâhaddin-i Eyyûbî", *DİA*, C. 36, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 337-340.
- _____ (2012). *Eyyûbiler (1169-1260)*, İstanbul: İSAM Yayınları.
- Şihâbüddîn Abdurrahmân b. İsmâil el-Makdisî Ebû Şâme (1287-1288). *Kitâbü'r-Ravzateyn fî Ahbârî'd-Devleteyn*, II, Mısır/Kahire.
- TURAN, Osman (2010). *Selçuklular Zamanında Türkiye-Siyasî Tarih Alp Arslan'dan Osman Gâzi'ye (1071-1318)*-, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- _____ (2012). *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- UYUMAZ, Emine (2002). "Türkiye Selçuklu Devleti Eyyûbî Münasebetleri", *Türkler*, C. 5, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s. 86-96.
- _____ (2011). *Türkiye Selçuklu Devleti'ne Gelen ve Giden Elçiler (XI. Yüzyılın sonu-XIV. yüzyılın başları)*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayıncılık.
- ÜREMİŞ, Ali (2005). *Türkiye Selçuklularının Doğu Anadolu Politikası*, Ankara: Babil Yayınları.
- YİNANÇ, Mükrimin Halil (2013). *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, I, (Yay. Haz. Refet Yinanç), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.